

blok i revolucija

Blok je tragizam savremenog čoveka pretvorio u stihove koji pri svakom do-duru sa novim rezonatorom i u svakom trenutku daju novi zvuk. Taj zvuk uvek sugerira tragični složenost i, u neobuz-danim vremenima intenzivne dezintegracije starog, dobrog sveta 19. veka, kada se iz njegovih nedara pomaljšao jedan sa-savim novi svet, Blok je duboko osetio tragični položaj ruske inteligencije. Za njega, rafinovanog intelektualca, obreme-njenog ogromnom pameću i raznovrsnim talentima, kao i za veliki deo ruske inteli-gencije, bilo je najvažnije pronaći upre-mne tačke opstanka. U tom burnom vre-menu na granici dva milenija, u neodre-dim dvema epohama, većina ruske intelligen-cije je smatrala da su ta uporišta bog i ja. Ovakva uporišta su samo izraz beznađe-žnog nastojanja mnogih da se održe na ne-ukrotivim talasima života.

Citav Blokovi životini i pesnički put i nije ništa drugo od neprekidna i nemirna oscilacija između ovih dva ekstrema, neprekidno traganje u tom beskrajnom prostoru u sebi za čvrstim osloncem, koji on nikada nije do kraja našao, niti ga je mogao naći, onakav kakav je bio. To osloni-šanje i traganje dalo je Blokovu poeziju, stvorilo je onaj neprekidni drhtavi, plemeniti zvuk njegovog stihova koji uzbuđuje pri svakom doiranju s njim. Zašto je to tako nije teško razumeti. Blok je bio duboko svestan svoga životnog poziva kao pesnika. On je to u više navrata i izražavao, kao i u onom pismu V. Rozanovu iz 1909. go-dine kada je rekao da je pesnik upravo čovek one vrste kome je uvek sudeno, od rođenja do smrti, da se uzbuđuje, da u svojoj duši upija sve uglove života i nji-hove senke. On tada kaže da za pisca svet mora biti obnažen i bestidno razgoljen. Takav je on bio za Tolstojia i za Dosto-jevskoga. Zbog toga pesnik nema ni trenu-tneka mira i zbog toga nema ništa zamor-nije od pesnikovog života.

Čini mi se da nam predstava o Blokovi-m nemirima i traganjima ne bi mogla biti celovita ako bismo uzroke kvaliteta njegove poezije tražili samo u njemu. Tre-ba pogledati i u vreme koje je izazvalo Blokove nemire i izmamilo ovakvu poezi-ju. Kao svaki veliki pesnik, koji je u svakom trenutku eho sveta u kome živi, Blok je bio uvek osetljiv na podzemni bat istorije, na najmanje pokrete života, na ono čime je u njegovo vreme živio čovek. Blokovi život i njegova poezija nerazdvo-ju su povezani sa najburnijom i najdra-matičnijom epohom modernog ljudske is-torije. Kroz Blok je proteklo konkretno biće istorije Rusije prvih dve decenije našeg veka, kada su se zbile dve revolucije: ona iz 1905. i Oktobarska, 1917. go-dine. Citavo ovo vreme predstavljalo je totalno uznemirenje koje nije moglo da ne ostavi duboke tragove u takvoj ličnosti kao što je Blok. Revolucionarna epoha ra-danja novih kvaliteta u istoriji Rusije i čovečanstva svojim bitnim komponentama ugradila se u Blokovu stvaralačku ličnost.

Odnosivao se prema svetu, rođen u vreme, na samom početku životnog i pesničkog puta, Blok je bio najsigurniji i najstabil-niji, nalazio je uporište u filozofiji pre-zrenja prema svemu što realno postoji, u istorijskoj misli Rusije, nalazio je utoci-šte u svetu poetskih simbola na širokoj skali od istorijske sudbine Rusije do maglovitih i nejasnih apstrakcija. Nalazio je oslonac i u zaljubljenosti u veonu žen-stvenosti i lepote. U to vreme, početkom našeg veka, Blok se kreće po astralnim pu-tanjima, po modrim bezdanima vraseljene, opasan zvezdanim lentama, u neprekidnoj čežnji da u svojoj poeziji dočara svetli i neuhvatljivi lik Divne Dame, koja je isto-vremeno i simbolički otelovljenje večne i nedostižne lepote i opeotložani lik pes-nikove ljubavi, kažu, i Rusije. Upravo to što je tada u sebi osećao najviše sigurnosti i najviše unutrašnje ravnoteže, nje-gov stih toga doba je mramoran, čist, do-feran, muzika je harmonična, melodična, ali i poznata već iz poezije 19. veka. Blok je u to vreme talentovani interpretator klasične muzike. Originalne kompozicije nagovlašavaju jednu snažnu toračku in-dividualnost, ali su one još uvek u granicama već oprobanih pesničkih postupaka. Ton njegove muzike je u to vreme čist, sonoran, sa jasno naglašenom skolom, skoro isto onoliko naglašenom, koliko je naglašena stvaralačka individualnost nje-govog tvorca.

Ovakav Blokovi početak označava samo jednu krajnost velike amplitude njegovih oscilacija kroz svoja unutrašnja prestran-stva. Posle prvih zbirki pesama Blok je osećao nezadovoljstvo sobom. Pun snage, nemira, neutažene radoznalosti, osuđen na to da peva sopstvenu pesmu, on nije mo-gao ostati u granicama već osvojenog i istraženo. Osećao je da ima mnogo više enage do da interpretira tuđu muziku i da komponuje svoju već osvojenim sred-stvima. I kreuo je on u stvaralačku avan-turu traganja, ali ne dublje i dalje u ne-beske modrine, već u uzburkani i ne-mirni svet u sebi. Ta njegova in-dividualna zaroni u uskovitlani svet pala

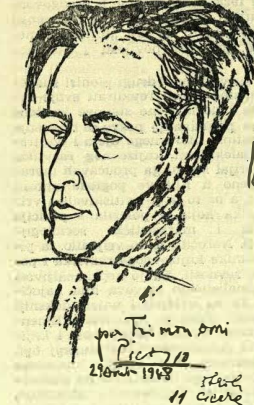
je u vreme dubokih pokreta masa nepo-sredno oko prve ruske revolucije 1905. go-dine. Bilo bi teško reći u kom stepenu su ta nemirna vremena pred buru, kao i sa-ma buru, uticali da se Blok počne „spu-štati“ u grota revolucije. Ostaje kao izves-nost da je daleko najveći broj njegove sabraće simbolista ostao u sferama svojih apstrakcija i u svetu svojih simbola i bio duboko uznemiren Blokovi-m kretanjem ka uzburkanom i nemirnom svetu. A Blok je kome svetu počao u susret sa osećanjem tragizma, s predosećanjem neminovne propasti svega onoga iz čega je on izrastao, sa nevidenom radoznalošću da odgonetne tajnu neobuzdane stihije života.

Čini mi se da su duboko u pravu oni kritičari koji su, idući za unutrašnjom lo-gičkom Blokovi-m razvika i pokušavajući da otkriju čvorišta u njegovom stvaralaštvu na osnovu poniranja u stvarnu prirodu njegove poezije, ustvrdili da su dva ciklusa njegovih pesama osnova za razume-vanje Blokove poezije: *Nepoznata* i *Strasni svet*. Počeo je Blok, kao smo vi-deli, kristalno čistom poezijom u *Ante lucem* i u *Stihovima o Divnoj Dami*, pa je svoj put od astralnih visina do revolucije nastavio preko zbirke *Raskrće*, da bi ne-gde posle revolucije 1905. godine došao do *Nepoznate*. Pesma pod ovim naslovom da-tirana je 24. aprilom 1906. godine i samo je jedna kap u kvantitativnoj i kvalita-tivnoj raskošni Blokove poezije, ali ima izuzetno značenje u njegovom stvaralaštvu. U tom mikrosvetu kao u čvorištu koncen-trirano je sve dotadašnje Blokovo traganje i veći deo onoga što sadrži kompleks Blok sa svim njegovima uznemirenjima, stradanjima i traganjima. Da bi se bar delimično prodrio u svet njegove poezije, potrebno je podići tamni veo njegove Ne-poznate. Ovoj pesmi je prethodilo niz dru-gih, koje su nagoveštavale njeno rada-nje i koje su Bloku omogućile da postu-pno nade najadekvatniji simbol za svoje osećanje sveta.

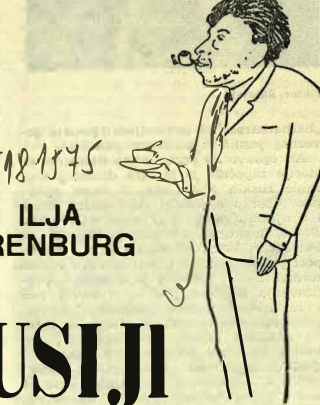
Prva ruska revolucija očevidno je pokrenula Bloka na mučan i mučenički put istinskog nemira i istinskog stvaranja. Posle završenih januarskih zbivanja 1905. godine pojavila se u Blokovi poeziji je-dna tajanstvena ženska silueta, jedno pri-videnje, prozračna, neuhvatljiva, u tamu uvijeno, koja počinje lutati ulicama Petro-grada i pojavljivati se na svim onim me-stima gde goli život buja nošen svojim im-pulsima. Ta silueta, puna jezovite tajne i zbog toga neobično privlačna, proganjala je Bloka kao ljubav, kao strah, kao strast i neprekidno uzbuđenje. Pokušavao je on da definiše to priviđenje zvukom, bojom, a pre svega rečju. Nije mu se ona davala, oimala se svojom prozračnošću, neuhvat-

ljivošću i pokretljivošću. I uvek mu se vraćala. Tako su nastajale pesme, nemirne, nejasne, tajanstvene, u kojima ta silueta prolazi „bez osmeha“, „spuštenih trapa-rica“ kroz mrak dok u isto vreme blistaju zlatna kubeta crkava. Blok oseća, intuicijom otkriva da njeno lice podseća na ve-černje madone, koje s prvim mrakom iz-laze da obavljaju tragični posao samouni-ženja. A s njom ide grguravi dečak u be-koj kapi, ona ga drži za ruku i buva ga da ne padne. U drugim pesmama on tu žen-ku siluetu vidi u velu poprske-mo zvez-dama, sa licem koje je blede nego što je bilo. I najzad, u aprilu 1906. Blok je pronašao odgovarajući poetski izraz za emocije koje su besnele u njemu i pravu reč koja će ga, bar za izvesno vreme, umi-riti. Ona, *Nepoznata*, svake večeri u odre-deno vreme („Ili ja to samo sanjam?“) po-javljuje se tamno gde je pesnik. Njen devo-jački stas, koji je obuhvatila tamna svila, leti u predaj prozora, ulazi u zadržaniju i polurnoćnu krčmu, prolazi između pijan-aca, šibana njihovim pohotnim i nemoc-nim pogledima, sada uvek sama, bez prati-oca, i seda kraj prozora. Od nje odušu drevna verovanja, a pesnik gleda u tamni veo na njenom licu, vidi u njemu i iza njega začarane obale i isto takve daljine. Ta silueta, sada već *Nepoznata*, pojavljuje se uvek tamno gde život neobuzdano kipi i nije ništa drugo do poetski simbol pes-nikovi-m emocionalnog i intelektualnog stanja u vremenima tragizma i bolnim, kada je poraz prve ruske revolucije u isto vreme označavao i ne tako daleki začetak orkana Oktobra. *Nepoznata* je Blokovi pratilac na putu od astralnih visina ka nemirnom realnom svetu. Ona je znak da on neopozivo postaje sastavni deo tog sveta.

Da li je Blokova *Nepoznata* sasvim ne-poznata? Kada se podigne tamni veo iza koga Blok vidi začarane obale i začarane daljine, razaznaće se u toj tajanstvenoj silueti gipki, prozračni stas, modre oči i nežno lice Divne Dame, one iste koja je samo nekoliko godina ranije nepomocno sjajala u neskim modrinama i simboli-zovala druga i drukčija pesnikova emocio-nalna stanja. Krenula je Divna Dama iz svoje kristalne nepomičnosti, spustila se sa nebeskih visina, napustila je veonu čistotu i čednost, o koje nema tamno gore ko da se otklona, i spustila se u ovaj obični, najlavi, ručni svet, najlepši među svim svetovima, da prati svoga tvorca na njegovom putu ka drugoj obali i drugoj daljini. Ona prati Bloka kao njegov dvojnik, kao nje-gova savest, kao oličenje svih promena koje se u pesniku zbivaju na tom uzbuđ-ljivom putu. Ona je za Bloka *Nepoznata* zbog toga što on nije u stanju da pozna sebe, niti okolnosti u kojima se sada kreće.

ILJA ERENBURG
RUSIJI

Smrđiš podnadula od gladi, curi krv i gnoj iz rane
što zija
Vapijući i grčeci se, na zemlju majčicu pade.
Rusijo, tvoje porođajno bunčanje učini mi se
agonija,
Razumni, siti i čisti tebe se gade.
Besplodna je utroba njina, puste se grudi pretvaraju
u kam

Ko će nasledstvo drevno preuzeti?
Razbukitati ko će i dalje pronet
Potuugasi Prometejev plam?
Surovi porođaj, visokog, strašnog li časa.
U morskoj peni, nebeskom azuru, ne,
Na mračnom gnojištu, što kru poprska naša,
Rada se drugi, veliki vek.
Veruj! Od nas ga primite kao nadu,
Naš je i vaš — od njega pašće meda i stega,
U napuštenom noćnom Petrogradu,
Topio se život pod pokrovom snega.
Na kratki rok narod pozvan bita
Da krotlju zemaljske brazde natopi —
Gonici će ti doći, domovino živa,
Ljubeci na snegu tragove što kru poškopiri.

A hteo bi da ih pozna, on tada nastoji da prodre u sebe i okolnosti koje ga menjaju. On nije poznao svoju Divnu Damu zbog toga što je u njoj kao oličenju večne žensvenosti i lepote počela neobuzdano da struji vrela krv života.

Nije *Nepoznata* ostavila Bloka na miru sve dok 1906. nije napisao dramu sa istim naslovom, u kojoj je za sebe otkrio pravu prirodu promena koje su se u njemu zbi-le. Nekad je za pesnika oličenje večne žensvenosti i lepote bila zvezda o kojoj je on snevao, koju je kao svoju daleku i nedostižnu čežnju gledao i doživljavao da se spusti sa ravnodušnih nebeskih visina. Je-dnoga dana nestala je zvezda sa svoga mesta na nebu i pojavila se kao strasna devajka u uličnim krčmama, među pro-stitutkama i pijanicima. Pesnik je bio ne-poznan, već iz njene blizine beznađežno upire pogled u mračno mesto na nebu odakle je nekad sijala njegova zvezda. Ne bi bilo neopodno insistirati do kraja na potpunom dešifrovanju Blokovi-m simbola. Ostaje, međutim, osnovno da u tome ču-desno uznemirenom svetu, čiji je simbol *Nepoznata*, — živi, kompleksan, surov, velični simbolički zvezde, Andreja veličnog heruvima i serafima. Upravo to je bacilo u brigu sve Blokove prijatelje, svi su videli da se iz zaista svetlog sazevdja ruskog simbolizma izdvojila najsjajnija zvezda i jurmala u zagrljaj ulice, zemlje, čoveka. Zbog toga je i došlo do onako žive, često nepošteđne, prepiske između Bloka i njegovih prijatelja i istomišljenika, pre svega između njega i druge po-velični simboličke zvezde, Andreja Bjeloga, koji su nastojali da prekinu neza-drživi Blokovi let u druga sazevdja. Nar-avno, oni su pokušavali nemoguće, ali se iz tih pokušaja i Blokovi-m otpora njima radala nova poezija koja ne bi bila ona-kava kakva jeste bez svih tih grčeva, dile-ma, manjih ili većih unutrašnjih potresa i katastrofa.

Izmenjeno Blokovo osećanje sveta, do najviše moguće mere pojačana prijemni-voš za ritam kretanja životnih sila, izlo-žena akorde unutrašnjih protivnošćenja sveta koje se nepošteđno sudaraju i pri-vlače magličnom snagom, ostavili su u Blokovi poeziji dubok trag. Blokovi stih nije više ravan, nije spokojan, uglacan, nije više onako sonoran. On počinje da se loml, da se krši, počinje da ponire i ope-t da kula, da se prekida i nastavlja. Kao i na samom početku, i sada je Blokovi stih autentična zvučna ekspresija unutrašnje pesnikovo osećanja sveta: kada je to oseć-anje bilo spokojno, stih je bio tiho tala-sanje, zvučno redanje ravnomernih inter-vala; kada je osećanje sveta bilo burno kada su podvodne struje i orkani izazvali haos u pesniku, stih je počeo da se loml, ali je ostao i dalje stvarni izraz unutra-šnjeg pesnikovo stanja. Nije Blok nikad izneverio svoje guznetno muzičko artikulisanje emocija. Čini mi se, čak da je sti-hovima o *Nepoznatoj* ispoljio još veće ver-sifikatorsko majstorstvo, jer on nikad ne dopušta da njime gospodari bilo koja druga stihija sem stihije kreacije. On sjajno vlada stihom i njime uspeva da ukroti svoje emocije, da ih zvučno materijalizuje. U stvari, stihovi o *Nepoznatoj* predstav-ljaju samo početak onog zvučnog rasloja-vanja, tonskog razbijanja i sasvim novog harmonizovanja, koje će dobiti svoj naj-potpuniji izraz u poemi *Dvanastorica*.

Još je jedna značajna novina u Blokovi poeziji vezana za stihove o *Nepoznatoj*. Već prvi stihovi o njoj uvode nas u Blokovi svet boja, koji ima svoje duboko ekspresivno značenje. U ranijim njegovim stihovima boje se nisu primećivale ne zato što ih nije bilo, već prosto zbog toga što su bile spektralno blage, što su se postu-pno prelivale jedna u drugu i nestajale jedna u drugu. Osnova im je bila svetla, sunčana. U stihovima o *Nepoznatoj* nestaju te boje, pojavljuju se pre svega tamne, tamne. Mirak i magla. Mirak pun strave, magla puna nemira i struje. I na-jednom u tom mraku bljesnu zlatne kupo-ke crkava i zalezuja belina kape na mali-šanovoj glavi. *Nepoznata* u svetu besom-ućne ulice i zagušljivih gradskih krčmi vodi svoga mališana. Naravno, ona to ne čini slučajno. Ovaj simbol je sam po sebi dovoljno rečit. Dovoljno je ukazati na kontraste u bojama i videti da su one je-dnaka specifična, u ovom trenutku vizuelna komponenta pesnikovo osećanja sveta, jedno osećanje uskomeršanog života kao trajne borbe suprotnosti. Bilo bi suviše up-rošćeno ako bismo blokovo osećanje sveta u to vreme sveli na običan dualizam, kao što se to ne retko čini. Bilo bi to i nepra-vidno prema Bloku. On je svet osećao znatno složenije, a kontrastnim bojama iz-ražavao je suprotne krajnosti njegove. I još nešto: boje su kod Bloka samo jedno od sredstava poetskog oblikovanja, ali ne i najznačajnije. O njemu govaramo u ovom trenutku što je ono u stihovima o *Nepoz-natoj* karakteristično. Kontrast boja doći će do punog izražaja opet u *Dvanastorici*, gde će se sa muzikom sliti u najvišu tačku pune umetničke sinhronizacije zvuka i boja.

Za subinski povezanost Bloka s revolucijom od velikog je značaja ciklus *Strasni svet*, koji u najvećoj meri sadrži svoj složenost, protivnošćenje doživljavanja sve-ga onoga što se u Rusiji i u svetu zbivalo u vreme kada je napisan. Nastao između 1909. i 1916. godine, ovaj ciklus je orke-straciju svega što je Blok preživljavao u vremenima koje je bilo neposredni uvod u Oktobarsku revoluciju. Dubina misli, raz-mere tematskih zahvata, širina razmaha karakteristično Blokovi poeziju ovoga vre-mena kao jedinstven i neponovljiv uzlet u